www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Namık Kemal'in Şiirlerinde "İradi İnsan" Anlayışı

The Understanding of "Willful People" in Namık Kemal's Poems

Yeliz Akar*

Abstract: The changes taking place throughout the world in the 19th century with the advance of the enlightenment movement had its repercussions in the Turkish literature. Westernization efforts were underway ever since the reforms of the Tanzimat of 1839 and had their impact especially on the genre of poetry, which as a result broke with the traditional structure of the Classical period and led the way to a new literature in its thematic dimension. Namık Kemal was among the poets shaping this new intellectual and literary phenomenon. He was a modernist poet who contributed a broad perspective to Turkish poetry in terms of its conceptual content and, giving a new human profile a central place in his poetry, he challenged the traditional assumptions of classical poetry in a thematic context. This new type of human was not the object in a heavenly conversation, but instead was the subject of a life they fought to establish with their own choices, decisions, and work. A human of free will who had the courage and power to self-realization was the main theme of Namık Kemal's poetry. On the other hand, it directs our perspective to people who are free, face-to-face, who can add meaning and value to the world and what they do, and who have the power to destroy the domination; despite all the conditioning, conditioning and limitations, the life move of this human who will realize the rebirth has an inevitable and unstoppable nature. Namık Kemal, who has the courage and the power of self-realization, to direct worldly relationships and events, not by shallow and customary voices and words, but by making them the main trail of his poems, to realize social awakening want. In this study on the Concept of a Human with Free Will in Namık Kemal's Poetry, we examine the human who faces life to succeed against all odds with reference to his poems *Hürriyet Kasidesi* (Ode to Freedom), *Vatan Şarkısı* (Song for the Motherland), *Kıtalar* (Continents), *Vatan Türküsü* (Ballad of Motherland), and *Murabba* (Quartet).

Structured Abstract: Changes and developments in our cultural history find more reflection in art and literature with the mirror function held. In this context, New Turkish Literature is the first departure point of a large rational transformation, in all its aspects, the projection of the 19th century enlightenment move. The change in the sociocultural dimension created by the enlightenment move in the 19th century in the world history causes the beginning of the new period in Turkish literature. This perspective, which has broken the traditional structure of classical literature by showing its effect especially in poetry, adds a dimension to the notion of change and development that continues until today. Şinasi is the first name to build the dimension-winning process in the thematic context with values such as mind, right, will and freedom.

Adopting an innovative, lifelike and rational attitude instead of the images and symbols existing in classical literature, Şinasi is undoubtedly the first stop of a new literary stance/thought, undoubtedly the leading name of our literature. Namık Kemal is one of the names who follow this pioneer /founder

* Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Asst. Prof. Dr. Munzur University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature

ORCID 0000-0002-3963-1008

y.akar84@hotmail.com

Cite as/ Atıf: Akar, Y. (2020). Namık Kemal'in şiirlerinde "İradi İnsan" anlayışı. *Turkish Studies - Language*, 15(3), 1005-1018. <https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.45524>

Received/Geliş: 29 July/Temmuz 2020

Accepted/Kabul: 29 September/Eylül 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 30 September/Eylül 2020

CC BY-NC 4.0

personality who has been getting closer to the public since 1859, has turned towards the people's language/culture and has approached the values of the Anatolian people with a selective attitude. Namık Kemal is influenced by the move of enlightenment, which influenced the world in the 19th century; it shapes its thematic fiction inspired by such a great transformation in the history of civilization, the Turkish Renaissance, which took place in an intellectual and literary dimension.

Namık Kemal looks at the world with an innovative perspective that has been taking shape from Tanzimat. It stands against the mentality that explains everything with surrender insensitivity by taking refuge in dogmatic thoughts and fatalism. This orientation can be explained not only as a requirement of the changing and transforming world, but also as a requirement of the period in which it lived.

Namık Kemal, instead of the imagined world defined by the taught admissions in Divan poetry; deals with an extrovert, active, motivated and challenging human profile. Because, as Mehmet Kaplan put it, "it is known that our old idea makes us think of the world; these thoughts have become a matter of coup; human is helpless; human is mortal, it is the philosophy that rules everything. The thoughts of destiny, the hereafter and death have dried the roots of people connected to this world" (Kaplan, 1948: 127). The perspective in the analysis of Mehmet Kaplan changes with Namık Kemal with Tanzimat intellectual. Because in Namık Kemal's poems; It draws our attention to the person who sees worldly relationships and events with his own dynamic power, rather than the person who is caught up in the flow of life and speaks with the usual voices and words; transfers the cyclical and typological accumulation of the period of innovation with the world of meaning and value that it places on this person. In his poems, he hides behind the psychology of the servant, not to the person who took refuge in the ease of questioning the reason for his existence, but to the person who established his life with his mind and understanding. Şerif Aktaş, "The activities in every field of life are not organized according to the relationship of the "I" with the world, but by taking into account happiness in happiness. In short, there is no individual who is conscious of his own existence and can question himself, and there is a servant who tries to organize his life between the concepts of sin and reward. The servant's function in the world is clear. To gain the consent of Allah Almighty. Thus, man comes up with a very supreme concept that he cannot grasp with his mind and experience, and forgets his own existence in the face of his greatness. (...) Because he is not able to say "I exist, I have power" as a human being. After the preparatory period in the nineteenth century, we see that Namık Kemal and man say "I am there too" (Aktaş, 2011: 171). Aktaş's analysis points to how Namık Kemal replaced existing thoughts with his poems.

It is not me who forgets his existence and is stuck with the concepts of sin-reward; the type of people, who arrange life with what they do, who can direct their life with their decisions and actions, and who borrow from their will power and role and energy, reflects the change in the world of values in all respects. This person who gives meaning to the world and himself with conceptual content such as mind, will, responsibility and freedom is at the center of Namık Kemal's poems. Because Namık Kemal is more than a person stuck in heavenly values and religious teachings; highlights a stance that can think, question and make decisions about itself and life. *Hürriyet Kasidesi*, *Vatan Şarkısı*, *Vatan Türküsü*, *Kıtalar* and *Murabba* are the most characteristic examples of this situation. The poet, who tries to reflect the view of "new man" and "new world" in a symbolic context, creates a willful person who can stand against defeat / destruction. This person, the personified form of rational insight, the power hidden in him and the indomitable attitude, tries to re-gather our national consciousness and to activate our reflex to life. In the words of Korkmaz, "The willpower in the works of Namık Kemal, which exists for the homeland and society and is always mentioned together with his rights and duties; It has an internal equipment that will individualize as soon as wars and struggles of existence end" (Korkmaz, 2004: 30) The man who is equipped with internal equipment must have the courage and fortitude to reconstruct life and overcome all the difficulties and troubles that come to him instead of becoming incapacitated, closing himself to the change and transformation of the world, and participating in life with expressive expressions. Namık Kemal, who builds our future existence with the value and meaning he places on the voluntary stance, needs people who oppose oppression, oppression and injustice with the expressions "Even if we throw the center-in-the-world, we will take us out of crime and oppression. The life move of this person, who will realize rebirth in all respects, is inevitable and unstoppable, despite all conditioning, conditioning and limitations.

Keywords: Poetry, Namık Kemal, Human of Free Will, Freedom, Reason.

Öz: Avrupa'da 18. Yüzyılda başlayan aydınlanma hamlesinin dünya tarihinde yarattığı değişim, Türk edebiyatında da yankısını bulur. Bu yankının ilk etkisi, 1839'da Tanzimat'la başlayan Batılılaşma çabalarıyla bilhassa şiir türünde kendisini gösterir ve klasik dönemin geleneksel yapısını değiştirerek tematik anlamda boyut kazanan yeni edebiyatın doğuşuna kaynaklık eder. Düşünsel ve edebi anlamdaki bu yeniden doğuşu inşa eden şairler arasında, Namık Kemal de yer alır. Namık Kemal, kavramsal içerik bakımından Türk şiirine geniş perspektif kazandıran bir şairdir; şiirdeki klasik kabulleri tematik boyutta sorgulayan Namık Kemal, bakış açısıyla "yeni insan" tipini yaratır. "Yeni insan" tipi, göksel nitelikteki muhabbetin nesnesi değil, seçimleri, kararları ve çabasıyla kurduğu yaşamın mücadeleci öznesidir. Namık Kemal şiirlerinin tematik yapısını, kendini gerçekleştirme cesaretine ve gücüne sahip bu iradi insan anlayışı üzerine kurar; ilgi ve dikkatimizi ise, özgür, yüzü hayata dönük, yapıp ettikleriyle dünyaya ve kendisine anlam ve değer katabilen, tahakkümcü zihniyeti yok etme gücüne sahip iradi insana yöneltir. Yeniden doğuşu gerçekleştirecek bu insanın yaşam hamlesi, tüm koşullanmalara, şartlandırılmışlıklara ve sınırlandırılmalara rağmen engellenemez ve durdurulamaz bir mahiyet taşır. Dolayısıyla Namık Kemal, hayatın hızla akıp giden akışına kapılmak, sığ, alışlagelmiş sesler ve sözlerle konuşmaktan çok, dünyevi ilişkilere, olaylara uhrevi biçimde değil, kendi gücüyle yön veren dinamik insanı, şiirlerinde esas alır; böylece bireysel ve toplumsal boyutta uyanışı gerçekleştirmek ister. Çalışmada, Namık Kemal'in *Hürriyet Kasidesi*, *Vatan Şarkısı*, *Vatan Türküsü*, *Kıtalar* ve *Murabba* gibi şiirleri, iradi insanın kendisine ve dünyaya bakışı açısından incelendi.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Namık Kemal, İradi İnsan, Özgürlük, Akıl

Giriş

Kültür tarihimizdeki değişme ve gelişmeler, hayata tutulan ayna işleviyle daha çok sanat ve edebiyatta etkisini gösterir. Nitekim Yeni Türk edebiyatı, Avrupa'da 18. Yüzyılda başlayan aydınlanma hamlesi gibi büyük değişimin ilk kalkış noktası, tüm yönleriyle yansımasıdır. Zira aydınlanma hamlesinin dünya tarihinde yarattığı sosyokültürel boyuttaki değişim, Türk edebiyatında da yeni dönemin başlamasına kaynaklık eder. Bilhassa şiir türünde etkisini göstererek Klasik edebiyatın geleneksel yapısını kıran bu bakış açısı, günümüze kadar devam eden değişme ve gelişme sürecine gönderme yapar. Daha çok tematik boyutta biçim kazanan değişim sürecini, akıl, hak, irade ve özgürlük gibi değerlerle inşa eden ilk isim, Şinasi'dir. Hilmi Ziya Ülken'in belirttiği gibi "Aydınlanma fikri kökleri Fransız ihtilalini hazırlayan yazarlardan gelir ve Şinasi, onlara iyi intibak eden" (Ülken, 2017:124) bir şairdir. Bu intibak neticesinde klasik edebiyatta yer alan imge ve semboller yerine, yenilikçi, hayata yakın ve akılcı bir tutumu benimseyen Şinasi, edebi boyuttaki yeni duruşun/düşünüşün ilk durağı, şüphesiz ki edebiyatımızın da öncü ismidir. 1859'dan itibaren halka yakınlaşan, halk diline/kültürüne yönelen ve Anadolu insanının değerlerine seçici bir tutumla yaklaşan bu öncü/kurucu şahsiyeti takip eden isimlerden biri de, Namık Kemal'dir.

Namık Kemal, "Tanzimat'tan beri bir aydınlanma süreci içinde bulunan Türk toplumunun" (Gökberk, 1974: 188) yenilikçi bakış açısıyla dünyayı yorumlar; dogmatik düşüncelere ve kadercilik anlayışına sığınarak her şeyi teslimiyetçi duyarsızlıkla açıklayan zihniyetin karşısında durur. Bu yönelimi, sadece değişen ve dönüşen dünyanın bir gereği değil, yaşadığı dönemin de bir gereği olarak izah edilebilir. Fatih Kanter'in ifadesiyle "Yenileşme sürecine girdiğimiz Tanzimat döneminde insan anlayışında değişimin olması kaçınılmazdır. Bu gidişte en önemli rolü, aydınlar oynamıştır. Batı karşısında geri kalan toplumuzu ileri götürecek ideal insan tipini oluşturmak ve bu tipin özelliklerini belirlemek ise devrin edebiyatçılarının görevi olmuştur. Sanatçıların şiirlerinde çizdikleri bu ideal insan tipi, her şeyden önce, toplumun içinde bulunduğu durumdan nasıl çıkacağını hesaplayan, çözümler üreten, akılcı, bilgili, donanımlı insandır" (Kanter, 2007: 167). Kanter'in tespiti, yenilikleri ve değişimi yakalamak adına telaşlı bir arayışa giren dönem aydınının niçin yeni bir perspektife yöneldiğini açıklar niteliktedir. Namık Kemal, Kanter'in tespitinde yer alan düşünceye öncülük eden aydınlardan biridir. Nurettin Öztürk'ün belirttiği gibi "Namık Kemal insanla ilgili pek çok kavramı tanımlamaya, sistematize etmeye, savunmaya, öğretmeye ve eleştirmeye çalışmıştır. Namık Kemal'in Türkçe felsefeye yaptığı hizmetlerden biri, kullandığı kavramlarla yeni Türk insanının zihni inşasının temellerini atmış olmasıdır"(Öztürk, 2010: 804).

Namık Kemal, Divan şiirindeki öğretilmiş kabullerle tanımlanan muhayyel dünya yerine; dışa dönük, aktif, hamiyet sahibi ve mücadeleci insan profilini ele alır. Zira Mehmet Kaplan'ın deyimiyle “bizim eski fikir dünyamızın insana düşündürdükleri malumdur; bu düşünceler adeta darb-ı mesel haline gelmişlerdir; insan acizdir; insan fanidir, her şeyi idare eden felektir. Kader, ahiret ve ölüm düşünceleri insanların bu dünyaya bağlı köklerini kurutmuştur” (Kaplan, 1948: 127). Mehmet Kaplan'ın analizindeki bakış açısından dolayı Namık Kemal, Divan edebiyatını eleştirir. “Namık Kemal'e göre eleştirinin sebepleri başında klasik edebiyatın yüzyıllar içerisinde adeta kendiliğinden oluşmuş ve hemen hemen bu kafiye katılan bütün şairlerin kendilerini mutlaka uymak zorunda hissettiği bir şekil, ortak bir dünya görüşü, dil anlayışı ve mazmunlar sistemi ile şairin içinde yaşadığı realitenin büyük ölçüde dışında, gerçek dünyada karşılığını bulunmayan muhayyel bir dünyayı örnek almış olması gelmektedir” (Ercilasun, 1992: 319-324). Muhayyel dünyaya yönelen bakış açısı, Tanzimat sanatçılarıyla bilhassa da Namık Kemal ile değişir. Namık Kemal şiirlerinde; hayatın akışına kapılan, tekrarlanmış ifadelerle konuşan insandan çok, kendi dinamik gücüyle dünyevi ilişkileri ve olayları kavrayan insana dikkatimizi çeker; yenileşme döneminin izleksel ve tipolojik birikimini, bu insana yüklediği anlam ve değer dünyasıyla aktarır.

Şiirlerinde kul psikolojisinin arkasına gizlenerek varoluş nedenini sorgulamama kolaycılığına sığınan insana değil, aklı ve idrak yeteneğiyle yaşamını kuran insana gönderme yapar. Şerif Aktaş'a göre “hayatın her sahasındaki faaliyetler “ben”in dünya ile ilişkisine göre değil, uhrevi hayatta mutluluğa ermesi dikkate alınarak düzenlenmiştir. Kısacası kendi varlığının şuurunda olan, kendi kendisini sorgulayabilen fert yok, günah-sevap kavramları arasında hayatını düzenlemeye gayret eden kul vardır. Kulun dünyadaki fonksiyonu bellidir. Cenab-ı Hakk'ın rızasını kazanmak. Böylece insan, aklı ve tecrübesiyle mahiyetini kavrayamayacağı çok yüce bir kavram karşısına çıkmakta, onun büyüklüğü karşısında kendi varlığını unutmaktadır. (...) Zira onun insan olarak “Ben varım, benim de gücüm var” demeye takati yoktur. On dokuzuncu asırdaki hazırlık döneminden sonra Namık Kemal ile bizde insanın “Bende varım” dediğini görüyoruz” (Aktaş, 2011: 171). Aktaş'ın analizi, Tanzimat'la başlayan değişimin, Namık Kemal'de mevcut düşünceleri nasıl değiştirdiğine işaret eder. Niyazi Berkes'in de deyimiyle Tanzimat, “rasyonel ve dünyasal ölçülerin kullanılmasıdır” (Berkes, 1973: 117). Berkes'in düşüncesine benzer bir değerlendirme yapan İlber Ortaylı'ya göre “Tanzimat tipi, bizim toplumumuzda kendi kendini yetiştiren, eleştiren ve yeni ufuklar aramaya başlayan insanların ilk örneğidir.”(Ortaylı, 2007: 14) Namık Kemal, hem Berkes'in hem de Ortaylı'nın düşüncesinde yansıtılan insan tipini ön plana çıkarır.

Namık Kemal'in şiirlerinde düşünsel ve eylemsel bir varlık olduğunu unutan, günah-sevap kavramlarına sıkışan ben değil; yapıp ettikleriyle hayatı tanzim eden, kararlarıyla, eylemleriyle hayata yön verebilen, uhrevi dünya yerine iradi gücünün farkında olarak hareket eden insan tipi, her bakımdan değerler dünyasındaki değişimi yansıtır. Akıl, irade, sorumluluk ve özgürlük gibi kavramsal içerikle dünyaya ve kendisine anlam izafe ederek yaşamını kuran insan, Namık Kemal'in şiirlerinin merkezindedir. Zira Namık Kemal, göksel nitelikteki değerlere, dini öğretilere sıkışmış insandan çok; kendisi ve yaşamı üzerinde düşünebilen, sorgulayabilen ve karar alabilen bir duruşu ön plana çıkarır. Şerif Aktaş'ın deyimiyle “Tanzimat'la beraber değişme arayışlarına giren Türk insanı, her şeyden önce dinin özü ve esasıyla değilse bile din etrafında teşekkül eden zihniyetle karşı karşıya gelir; kabul ettiği hayatı idare eden değerler bütünü üzerinde, dağınık ve sistemsiz de olsa düşünmeye başlar. Kâinatı, hayatı ve insanı, akıl ve iradesiyle değerlendirmeye yönelir” (Aktaş, 2012: 24). Aktaş'ın tespiti, tüm yönleriyle Namık Kemal'in şiirlerinde cisim bulur; *Hürriyet Kasidesi*, *Vatan Şarkısı*, *Vatan Türküsesi*, *Kıtalar* ve *Murabba*, bu durumun en somut örnekleridir. Bahsi geçen şiirlerinde “yeni insan”, “yeni dünya” görüşünü simgesel bağlamda yansıtmaya çalışan Namık Kemal, yenilmişliğe/yıkılmışlığa karşı durabilmeyi önemser. Akılcı kavrayışın, kendisinde saklı olan gücün ve yılmaz tavrın kişileşmiş biçimi olan bu insan, tutsak edilmek istenilen milli bilincimizi yeniden toparlamaya, yaşama refleksimizi harekete geçirmeye

çalışır. Korkmaz'ın ifadesiyle "Namık Kemal'in eserlerinde, vatan ve toplum için var olan ve daima hak ve görevleriyle birlikte anılan iradi insan; savaşların ve varoluş mücadelelerinin bittiği anda bireyeleşecek bir iç donanıma sahiptir" (Korkmaz, 2004: 30). İç donanımla kuşanan insan, miskinleşmek, dünyanın değişimine ve dönüşümüne kendisini kapamak, nakilci ifadelerle hayata katılmak yerine, tüm zorlukları, sıkıntıları aşabilecek kadar cesaret ve metanet sahibi olmalı ve hayatı yeniden kurtmalıdır. Gelecekteki varoluşumuzu iradi duruşa yüklediği değer ve anlamla inşa eden Namık Kemal, "merkez-i hâke atsalar da bizi, kürre-i arz-ı patlatır çıkarız" ifadeleriyle baskıya, zulme ve haksızlığa boyun eğmeden karşı durabilmenin gerekliliğine vurgu yapar.

1. İradi İnsan Anlayışının Temel Ülküsü: Özgürlük ve Vatan

"Merkez-i hâke atsalar da bizi, kürre-i arz-ı patlatır çıkarız"
Namık Kemal

İki yüzyıl boyunca devam eden bozgun havasının hâkim olduğu döneme tanıklık eden Namık Kemal, kendi çağı adına kaygı duyan bir şairdir. Toplumsal bellekteki çözülüşü, tüm gerçekliğiyle gözlemler ve yıkım psikolojisinin yarattığı tahribata karşı cesaretle, kararlılıkla durabilen yeni insan modeli oluşturur. Yeni insan modelinin temel düşüncesi, özgürlüktür. Nurettin Öztürk'ün de ifadesiyle "gerçekten de Namık Kemal'in felsefesinin ana kavramı, özgürlüktür" (Öztürk, 2010: 803). Öztürk'ün düşüncesine benzer şekilde Talip Karakaya, "Namık Kemal için özgür düşünceye sahip bir vatan yaratmak, en büyük ideallerden biridir. Diğer bir ifadeyle ona göre özgürlüğün olmadığı vatan, hakiki ve ideal bir vatan değildir" (Karakaya, 2010: 655). Bu nedenle insanın, teslimiyetçi anlayıştan çok yüzü eyleme, aktiviteye dönük olmalıdır; her bakımdan kuşatma altına alınan memleketin kurtuluşu, Namık Kemal'e göre klasik söylemlerden öte, kendi içinden yeniden doğmasını bilen insanın gücüyle gerçekleşecektir. Bu güçle hareket eden insan, istilanın eşiğinde asılı kalan toplumu ihata edecek fikirleri savunmalı; akılcı düşünmeli, değişen dünya düzenine ayak uydurabilmek için bilinçli hareket etmelidir.

Namık Kemal, şiirlerinde insanı, akıl ve iradenin gücüyle varoluşunu onayacak, hayatı her bakımdan şekillendirecek, değiştirecek ve dönüştürecek büyük potansiyele sahip yönüyle ön plana çıkarır; "Namık Kemal'in kalem faaliyetlerinde yer alan bu insan, uhrevi değil, dünyevidir; aklın tabiatı hâkimiyetini kabul eder; dini ve tabiatüstü güçlere değil, kendi gücüne inanır. Kendi "ben"i ile harici âlem arasındaki her türlü ilişkiyi, akla uygun tarzda düzenler. Hür olarak doğduğuna inanır; geleceği hazırlamakla görevli olduğunun şuurundadır" (Aktaş, 2011: 182). Aktaş'ın tespitindeki gibi Namık Kemal, değişen dünyanın zihinlerde bıraktığı etkiyle yüzlerce yıldır ihmal edilen akıl, irade ve özgürlük gibi insana özgü değerleri gün yüzüne çıkarır; zira Öztürk'ün de aktardığı gibi "aydınlanma'nın asıl karakteristiği, insana verilen merkezi önemdir" (Öztürk, 2001: 50). Böylece insan esas alınarak toplumun ihtiyaç duyduğu refleks harekete geçirilir. Bu refleks, dünyayı yönlendiren düşüncelerden beslenerek varoluşumuzu inşa edecek; medeniyet krizine, var olmak ve yok olmak arasında sıkışıp kalmış insanın tereddütlerine ve çöküşe doğru sürüklenen İmparatorluğun ahvaline hamasetten de aldığı güç sayesinde çözüm üretecektir.

İradi insan anlayışını şekillendirirken bilhassa hamaset düşüncesine yer veren Namık Kemal, kendi yok oluşunu hazırlayan tehditlere boyun eğen, tepkisiz kalan insanı her bakımdan eleştirir; yenilgileri ve kayıpları teslimiyetçi duyarsızlıkla kabul ederek çaresizleşmenin insanda yarattığı bozulmaya ve çürümeye karşı kurtuluş önerileri sunar:

"Ne mümkün zulm ile bî-dâd ile imhâ-yı hürriyet

Çalış idrâki kaldır muktedirsen âdemiyetten

Gönülde cevher-i elmâsa benzer cevher-i gayret

Ezilmez şiddet-i tazyîkten te'sîr-i sîkletten" (Namık Kemal, 1999: 219)

Namık Kemal, çabasıyla ve gücüyle yaşamı kuran iradi insan tipinin sembolik görüntüsünü yansıtır. Bu insan, varlaşan ve yoklaşan hayat serüveninde içinde taşıdığı potansiyeli ve dinamik yanıyla her şeyi yeniden yapma ve kurma gücüne sahip olmalıdır. Zira dünya tarihindeki yerimizi ve zenginliğimizi belirleyen değerlerimiz, bu potansiyel gücün sürekliliği sayesinde korunur. Namık Kemal'e göre özgürlük, bu değerlerin en önemlisidir; çünkü "Namık Kemal için bütün beşeri faziletler, hürriyetten gelir. İnsanlığın biricik asalet kaynağı odur, asıl büyük yapıcı, ibdaa giden altın kapı, hürriyettir. Hürriyet, mesuliyetin başlangıcıdır ve insan kendi kendisine, idrak ettiği mesuliyetler sayesinde şerafetini bulur" (Tanpınar, 2011:245). Tanpınar'ın tespitindeki özgürlüğe yüklenen sıfatların sorumlulukla ilişkisi, yukarıdaki metinde cisim bulur. Levinas'ın deyişiyle "Sorumluluk, bireyleşme ilkesidir"(Levinas, 2002: 29). Bireyleşme sürecinin ilk adımı ise, özgürlüktür.

İnsana sorumluluklarını hatırlatan ve kimliğini belirleyen özgürlük, Namık Kemal'in ifadesiyle "zulüm" ederek ya da edilgen şekilde bekleyerek değil, yapıp etiklerimiz neticesinde elde edilir/hak edilir. Zira tarihimizin kadim sesi olan Dede Korkut Hikâyelerinde olduğu gibi yok olma tehlikesi karşısında durmak, pasifize olmak, "küçücek ölüm"dür. Mukavemet ve mücadele etmekse, bizi zinde ve dinç tutacak; "küçücek ölüm" gibi rehabetin ve tüm baskıların kuşatmasını bertaraf ederek yeniden varolmamızı sağlayacaktır. Kazanılmış, hak edilmiş özgürlük, Namık Kemal için insanı var eden temel değerdir; zira "Namık Kemal'in temel düşüncesi, insan hürriyetidir. Ona göre insan, hür doğar; hürriyetine taarruz, insanlığına ve ona bu hürriyeti bahşeden ulûhiyete taarruzdur" (Tanpınar, 2001: 427). Tanpınar'ın düşüncesi dikkate alındığında özgürlüğe saldırı, aslında insanın varlığına saldırdır. Bu zihniyetin insana yönelik "zulüm ve bidada" dayalı baskıcı tavrı ya da zalimlik ve adaletsizlikten beslenen müdahaleleri, özgürlüğü yok edemez. Çünkü Namık Kemal'a göre özgürlük, tüm olumsuzlukların etkisini yok ederek insana güç kazandırır. Namık Kemal, bu güç sayesinde dünyayı değiştirme ve dönüştürme imkânına sahip olan insanı, "çalış idrâki kaldır muktedirsen âdemiyyetten" sözleriyle dile getirir. Hilmi Ziya Ülken'in "insanın çalışma ve fikirle vücuda getirdiği güzellikler, toprakta yuvarlanmak için değildir. (...) İnsanın hakkı ve maksadı, yalnız yaşamak değil, hürriyetle yaşamaktır"(Ülken, 2017:131) ifadeleri, Namık Kemal'in şiirlerindeki mesajla örtüşür niteliktedir. Zira Namık Kemal için özgürlük adına varoluş çabalarımız, "gönüldeki cevher-i elmasa" benzer. "Cevher-i elmasın" kıymeti, maddi düzeydeki kazanımdan değil; emek vererek, ceht ederek kazanılmış, hak edilmiş değerlerden kaynaklanır. İnsanın kendisini sadece bu şekilde gerçekleştirebileceğine, varlığını kanıtlayabileceğine inanan Namık Kemal, eylemlerimizin, atıllık, menfilik ve yetersizlik duygusunu yok edeceğini bilir ve toplumsal uyanışı bu yönde gerçekleştirmeye çalışır:

"Zalim olsa ne rütbe bî-perva

Yine bünyâd-ı zulmü biz yıkarız

Merkez-i hâke atsalar da bizi

Kürre-î arzı patlatır çıkarız" (Namık Kemal, 1999: 223)

Yukarıdaki ifadeler, zorbalıktan ve despotizmden beslenen otoriteye ve dayatmacı güce, "kürre-î arz-ı patlatır çıkarız" sözleriyle başkaldıran Namık Kemal'in haykırışını yansıtır. Camus'a göre "her başkaldırı edimi bir değeri korumaya yönelir" (Camus, 2004: 22). Namık Kemal'in de korumaya yöneldiği değer, özgürlüktür. Namık Kemal, yaşama hakkı üzerindeki her tür müdahaleci tavra ve zulme karşı direnişi, şahsında sembolleştirir. Korkmaz'ın deyişiyle "Namık Kemal, yok olma tehdidiyle kuşatılan bir toplumun yaşama refleksi olarak öne çıkar; bu ateşin karakter, çağın yanan ruhudur. O sıradan bir insan olmaktan çok, gelecek özlemlerinin biçimlendirdiği toplumsal bir arketip değeridir ve bütün gücüyle "yerkürenin merkezine atsanız da bizi yine de dünyayı patlatır çıkarız" diyerek susturulamazlığını, durdurulamazlığını ve dünyaya sığmazlığını haykırmaktadır" (Korkmaz, 2004: 122). Korkmaz'ın çıkarımı, tehditkâr boyutuyla varlığımıza yönelen hegemonyaya karşı baş eğmeyen Namık Kemal'in iradi yönüne vurgu yapar.

Namık Kemal, cebrin ve tasallutun tüm şiddetine rağmen "bünyad-ı zulmü" yıkan bir tutunma noktası oluşturur; kudretini ise bir nesneden değil, insana yüklediği anlamdan alan bu direniş noktası, "merkez-i hâke atsalar" da üzerine yürüyen tüm zorluklarla mücadeleyi sağlar. Merkez-i hâke, metaforik boyutta ele alındığında fiziksel bir yer olmaktan çok sarsılmaz inançla bağlı olduğumuz ülküye, değerler uğruna çekilen meşakatlere ve kuşatılmışlığın büyüklüğüne gönderme yapan sembolik mekandır. Merkez-i hâke, özgürce yaşama hakkını ihlal ederek hunharca hapsedilmek, sürülmek, Namık Kemal'i yıldınlığa itmez; aksine yaşamı üzerine çöken zulmeti yok etme iştiağını artırır. Böylece "Namık Kemal, kendini baskının nesnesi durumuna getirmek isteyenlerin varlığını kökten reddeder" (Korkmaz, 2004: 121). Zira mütegalibe biat etmek, yok oluşla eş değerdir.

Namık Kemal, baskıların karşısında acizleşmek, kaçmak yerine, korkmadan, yeise düşmeden duruş sergilemenin insan hayatında ne denli büyük bir güç olduğuna işaret eder. Gündüz'e göre "Namık Kemal'in şiirlerinde mucize-i kudret olarak nitelendirilen insan yüceltilerek, her türlü haksızlığa başkaldıran, tutsaklık zinciri altında yaşamaktansa ölmeyi yeğleyen, hakkını arayan, bu uğurda mücadele eden kısaca Doğunun pek az tanıdığı bireysel tepki gösteren iradi insan kimliğine" (Gündüz, 2010: 553) bürünür. Çünkü kendini ezmeye çalışan güce tepkisiz kalmak ve tapınmacı zihniyetin kurbanı haline gelmek, Namık Kemal'e göre en büyük gaflettir; zira "Atıl, hareketsiz duran yaşam, ölmeye eğilimlidir; eğer atıllık eksiksizse, ölüm gerçekleşmiş demektir." (Fromm, 1995: 31) Fromm'un ifadesindeki ölüm, fiziksel son değil, zayıf kişiliğin ve değersizleşmenin/değersizleştirilmenin göstergesidir. Bu nedenle insan, eziyetin, tutsaklığın körleştirici/yok sayıcı tarafına baş eğmek, ram olmak yerine kararlı bir tavırla mücadele etmelidir:

"Ne gam pür-âteş-i hevl olsa da gavgay-ı hürriyet

Kaçar mı merd olan bir can için meydân-ı gayretten" (Namık Kemal, 1999: 218)

Namık Kemal, kavramsal içerik bakımından özgürlük düşüncesinde sembolleşen insan prototipini aktarır. Özgürlük, insana kendi değerleriyle yaşama hakkı verir. Rollo May'ın deyimiyle "özgürlük, kendini gerçekleştirme olasılığı" (May, 2013: 22), Jean Paul Sartre' göre ise "özgürlük varoluştur" (Sartre, 2009:704). Kendini gerçekleştirme eyleminde ve varoluşumuzda saklı olan bu güç, iradi tavrımıza dayalı değişimi ve dönüşümü mümkün kılar. Dolayısıyla özgürlüğü her tür tehdit ve tehlikeye karşı korumak, Namık Kemal'e göre insanın en temel vazifesidir; aksi takdirde "insan, kendisini daha bağımsız kılacak bir tepki gösteremez, çoğu zaman sinikliğe ya da yıkıcılığa sürüklenmekten kurtulamaz" (Fromm, 2008: 24). Siniklik ve yıkıcılık, varoluş nedenimizi yok eder. Bu nedenle Namık Kemal, ateşlere atılma, canını yitirme pahasına da olsa içinde kök salan özgürlük istencini koruma ve yaşatma çabasındadır. Bu uğurda "meydan-ı gayrette" tüm benliğiyle savaşmak ve sıkıntıları göğüslemek, onun algısında insan oluşumuzu onayan en soylu eylemdir. Rousseau'nun belirttiği gibi "özgürlükten vazgeçmek insan olmayı reddetmek, insanlıktan, insan haklarından ve hatta görevlerinden vazgeçmek anlamına gelir" (Rousseau, 2015: 25). Rousseau'nun düşüncesi, Namık Kemal'in bakış açısında şekillenir. Namık Kemal'e göre "gavgay-ı hürriyette" yerini alması gereken insan, mücadeleden kaçan, pusan zihniyetle amansızca savaşmalıdır; zira korkularımız, geri dönüşlerimiz ve vazgeçişlerimiz sadece kölelik getirir; yaşamsal hamlelerimizi sınırlandırarak insanı güçsüzleştirir. Fromm'a göre "özgürlüğüne sahip çıkmayan insan, biyolojik olarak bir canlı olmasına karşın, ruhsal açıdan bir robot gibidir. Zihinsel ve coşkusal yetenekleri körelmiştir, canlı değildir artık(...) yaşama karşı tam bir açlık içinde olmasına karşın uzak durur, ondan kaçır. Çünkü davranışları ve kararları kendisine ait değildir. Onu dışındaki güçler yönlendirmektedir." (Fromm, 2008: 235) Fromm'un analizindeki baskı ve kuşatılma, Namık Kemal'e göre sadece insanın gücü sayesinde yok olacaktır.

Türk toplumunun tarihsel sürecine baktığımız zaman istikbal, en çetin ve zor savaşlarda bile teslimiyetten değil, özgürlüğü benimseyen insanın mücadele ruhuyla kurulur. Zira istikbale yön veren özgürlük, kendimizi en iyi şekilde ifade etme biçimimizdir; dünya üzerinde

neredeliğimizi belirleyerek kimliksel boyutta güç kazandıran bu değer nesiller boyu korunması için insan, tüm zorlu süreçleri göğüslemelidir. Jean Jacques Rousseau, “insanlar/toplumlar sadece bağımsızlıklarını korumak için açlığa, kılıca ve ölüme katlanacakları ve bu yalın servetin korunması uğruna yaşamın kendisini bile feda edebileceğini” (May, 2013: 14) belirtir. Rousseau’nun analizi, Namık Kemal’in tanımladığı insanın her bakımdan yansımasıdır; bu insan, özgürlüğü kadim değere dönüştürmek için vazgeçmeden ve yılmadan mücadele etmeli; tutsaklığı yok edecek gücün kaynağını, kendinden almalıdır:

“Felek her türlü esbâb-ı cefasın toplansın gelsin

Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azimetten” (Namık Kemal, 1999: 218)

Alıntı metin, Namık Kemal’den çok temsil ettiği değerler bütünüyle dikkati çeken milli prometenin yansıması, toplum adına kaygılanan ve eyleyen bilincin kişileşmiş yüzüdür. Namık Kemal, çağın felaketlerle örülü tarafına karşı büyük bir yaşama refleksi olarak kendini öne süren insanı yansıtır. Bu insan, kararlı ve metanetli duruşu sayesinde felaketlerin, müşküllerin ve eziyete dönüşen koşulların kuşatmasını yok eder; zira Namık Kemal için “cesaret ve korkusuzluk kararlılığı sağlar. O, feleğin (talihin) her türlü eziyet sebeplerini (metotlarını) ve araçlarını toplayıp gelmesi durumunda bile millet yolundaki kararlılığından, gayretinden, mücadelesinden dönmeyecektir”(Gariper- Bayraktar, 2017: 137). Bu mücadele, “esbab-ı cefaya” kesin ve engellenemez tavırla karşı duran gücün mukavemetini artırır. Amaçları ve hedefleri uğruna amansızca savaşan; çabasıyla, gayretiyle vatan/millet ülküsünü kadim değer haline getiren kişiler/toplumlar, başarıları ve kazanımlarıyla geleceğe taşınır. Namık Kemal de, dönem insanını bu bakış açısına yöneltir:

“Çıkıp dava-yı hürriyet meyâna

Atıldık biz de cay-ı imtihanâ

Muhelif gittik evzâ-ı cihâna

Bu yolda bakmadık, ikbâle, şana

Neler ettik ala-ı rağm-i zemâne” (Namık Kemal, 1999: 133)

Namık Kemal, gücünü özgürlük düşüncesinden alarak kendini gerçekleştiren insanın karakteristik duruşuna gönderme yapar. Özgürlük, varoluşsal bir ülküdür; bu ülkü, mutavaat ederek değil, “cay-ı imtihana atılarak, evzâ-ı cihana muhalif olarak” elde edilir, kazanılır. Nitekim sürekli değişen dünya düzeninde kendisini geleceğe taşıyan toplumların tutundukları en önemli tarihsel dinamik, özgürlüktür. Özgürlük, tutsaklığa karşı zorluklardan yılmayan, gözü pek ve sarsılmaz inançla ceht eden insanların savaşlarıyla kazanılır. Hegel’in deyimiyle “özgürlük, yalnızca hayatın tehlikeye atılmasıyla elde edilir”(Hegel, 1967:233). Hegel’in ifadesi, Namık Kemal’in düşüncesinde cisimleşir. “Rağm-i zemâne” kesin ve net bir tavırla karşı duran Namık Kemal’e göre hak arayışından vazgeçmeden, “ikbale, şana” minnet etmeden özgürlük yoluna adanmış insan, her şeyi aşma kudretine sahiptir. Zira Namık Kemal, kendisi olarak varoluşun, yani özgürlüğün gücünü fark ederek ve bilerek yaşamının, irademizle hayata yön vermenin değerler kategorisindeki sarsılmaz yerini kavramış bir bilinçtir. Dun Scotus, “iradenin insan yaşamındaki rolünü vurgulamıştır. İrade, özgürdür. İnsanoğlu iradesini gerçekleştirmekle kendi bireysel benliğini gerçekleştirir ve bu benliğini gerçekleştirme, birey için doğumların en büyüğüdür.”(Fromm, 2008: 67) Dolayısıyla insan, dünyalık hallere itibar etmeden, derin korkulara/endişelere düşmeden, yılmaz tavrıyla hayata karşı durmalı, gelecekteki varoluşunu bu tavrın ebedileştiren gücüyle inşa etmelidir;

“Ne efsunkâr imişsin ah ey didar-ı hürriyet

Esir-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten”

(Namık Kemal, 1999: 219)

Namık Kemal için özgürlüğün yanı sıra, bize değer katan asli bellek mekanımız, vatanıdır. Vatan, aidiyet duygusunun kök saldıgı temel referans noktamızdır. Bu referans noktasını toprak parçası olmaktan çıkaran ve ruh kazandıran yapıcı güç, millettir. Namık Kemal'in şiirlerinde Eliuz'un deyimiyle "milletinin varlığı, onun benliğinin üstündedir ve onun yaşantısı milleti adınadır" (Eliuz, 2010: 375). Kendisini vatana/millete adayan Namık Kemal'e göre insan, bu uğurda bütün zorlukların üstesinden gelme cesaretine sahip olmalı ve zorluklara karşı durdurulamaz güçle mücadele etmelidir. Namık Kemal, varoluşunun gayesini, bu mücadele üzerine kurar. Mehmet Kaplan'ın ifadesiyle "Namık Kemal için millet, esas itibariyle yüksek bir kıymettir, bir cevherdir" (Kaplan, 2019: 44). İnsan yüksek kıymeti/cevheri, mihnetlerle, sıkıntılarla çevrelense de korumalı ve yaşatmalıdır; zira bozgun, yıkım ve yenilgileri yok eden gücün kendisi, halktır/millettir. İnci Enginün belirttiği gibi Namık Kemal için "milletin değerini yükseltmek insanın vazifesidir. İnsanın vücudu mademki vatan toprağındandır, öyleyse vatan yolunda yok olmasından tabii ne olabilir?" (Enginün 2012: 21) Bu nedenle bireysel oluşlar, önemsizdir; kendini gerçekleştirmenin özü ise, vatanımızın dünya üzerindeki varlığını sonsuz kılmaktır. Bu nedenle insan, Namık Kemal'e göre ruhuna sinen ataleti yenmeli, önüne çıkan engelleri gücü sayesinde aşarak toplumsal bellekte fark ettirici ve aydınlatıcı değere dönüşmelidir:

"Sıdk ile terk edelim her emeli, her hevesi,

Kıralım hâ'il ise azmimize ten kafesi.

İnledikçe eleminden, vatanın her nefesi

Gelin imdada diyor, bak, budur Allah sesi..." (Namık Kemal, 1999: 225)

Kuşatılmanın yaşamımızda ne denli büyük bir tahribat yarattığını bilen Namık Kemal, toplumsal belleği bu yönde harekete geçirmeye çalışır. Namık Kemal, ortak bir duyuş ve düşünüş etrafında herkesi bir araya getirirken vatan gibi kutsal bir değeri referans alır. Sadece bedensel haz ve isteklerimizle yaşamak, tatmin olmaya çalışmak, Namık Kemal'e göre bizi soysuzlaştırır, değersizleştirir ve değerler bakımından çürümeye neden olur. Namık Kemal, değersizleşen, dünyevileşmeyi önceleyerek "emellerin ve heveslerin" peşine düşen zihniyete karşı durur ve topluma binlerce yıldır varoluş amacımıza dönüşen vatan toprağını korumak gibi sağlam bir kurtuluş reçetesi önerir. Bu kurtuluş reçetesi sayesinde insan, savaşlarla yılgın, yorgun ve tükenmeye yüz tutmuş toplumun asli uyanışı gerçekleştirir. Çünkü uyanmak, fark etmek için yaşamın sıradan, verili yanından soyutlanmak ve yeniden görmek gerekir. Bu bakımdan Namık Kemal, körleşmeyle oluşan karanlığın önüne geçen ve toplumsal refleksimizi işlevselleştiren dinamik bir güçtür.

Namık Kemal şiirleriyle istikbalimizi kuran iradenin tüm saklı güçlerini uyandırır ve "her nefesinde eleminden inleyen vatanın" ahvalini iradenin sağladığı bu güçle değiştirmeye çalışır. Zira o, "ten kafesine" dūcâr olmadan, dünyalık heveslerin gafletine düşmeden, kök saldıgı atalar ocağına sahip çıkması gereken insanın kurucu nüvesini vatan olarak görür. Mehmet Kaplan, "Namık Kemal için vatan, milletin varlığına dâhil bir unsurdur. Bizim kendi varlığımızla vatan arasında cevher birliği vardır. Vücudumuzun mayası, vatan toprağından yoğurulmuştur. Bundan dolayı vatan uğruna ıstırap çekmesi ve ölmesi gayet tabidir" (Kaplan, 1948: 41). Kaplan'ın Namık Kemal ile ilgili tespiti, yukarıdaki metnin yansımasıdır. Çünkü vatan, sadece doğup büyüdüğümüz coğrafi zemin değil, tarihsellik kazandığımız, dünya üzerindeki yerimizi belirlediğimiz ve varoluşsal dinamiklerimizi bir arada tuttuğumuz toplama mekândır. "Vatan yalnız muayyen hudutlarla çevrilmiş kuru bir toprak parçası, bir coğrafya değil, millet hayatıyla kaynaşan bir tarih, maddi ve manevi bir birlik, bir bütündür." (Sütçü, 2010: 924)

2. İradi İnsan Anlayışının Dünyaya Bakışı: Akıl ve Adalet

“Aklını Kullanma Cesareti Göster”

Immanuel Kant

Namık Kemal’in şiirlerinde iradi insan anlayışı, kavramsal içerik bakımından vatan, özgürlük, zulme ve haksızlığa başkaldırı gibi değerlerin yanı sıra akılcı dünya görüşü ve adalet duygusuyla da ilişkilidir. Hilmi Ziya Ülken’in ifadesiyle “akıl ve adalet, yeni içtimai değerler düzeninde ön planda gelirler ve bu iki değer birbirlerini tamamlarlar. Adalet, aklın emrindedir, akıl, adaleti insani gayelere sevk eder” (Ülken, 2017: 73). Ülken’in tanımladığı değerler üzerine yeni insan tipini şekillendiren Namık Kemal, bilhassa akla dayalı dünya görüşünü önemser. İnsan, herkesin bildiği öğretilerle değil, akılla hayatı ve dünyayı yorumlamalıdır. Camus’un deyimiyle “Her şey bilinçle başlar, her şey ancak onunla bir değer taşıyabilir” (Camus, 2019: 26). Bilinç sayesinde insan, her şeyi tanzim etme, değiştirme ve dönüştürme gücü kazanır; aynı zamanda kararlarını alabilme, seçim yapabilme potansiyelinin kendi içinde saklı olduğunu kavrar. Zira “Karar verme sorumluluğundan yoksun bırakılışımızın yarattığı edilginlik yüzünden tinsel ölüm tehlikesiyle karşı karşıyayız” (Fromm, 1995: 16). Fromm’un ifadesinde yer alan tinsel ölüm tehlikesi, yok oluşturmaktır. Namık Kemal, yok oluşun önüne geçmek için dönem insanının bakış açısını akılla örülü eyleme, aktiviteye ve çabaya yöneltir:

“Eder tedvîr-i âlem bir mekînin kuvve-î azmi

Cihan titrer sebât-ı pâ-yı erbâb-ı metânetten” (Namık Kemal, 1999: 218)

Namık Kemal, korku ve baskı unsuruna hapsolmuş zihniyetin kökten değişimine ve kendini gerçekleştirme çabasına işaret eder. Binlerce yıl, alışlagelmiş düşüncelerin dışına çıkıp hayatı sorgulayamayan insan, zamanın akışıyla beraber içinde var olan güce karşı görmezleştirebilir, duymazlaşır. Oysaki varoluşumuzun ilk zamanlarından beri insan, eylemleriyle kendisini öne sürer; lakin nakledilmiş fikirler ağı, dar, sığ ve teslimiyetçi duyarsızlıkla yaşamayı kabul eden ve sadece geleneksel formların dikte ettiği kadar düşünebilen tipler doğurur. Namık Kemal, insana yüklediği ve atfettiği değerler sayesinde bu denli çürümeyi yok eder; bakış açımızı “bir mekinin kuvve-i azmi sayesinde tedvir-i âlem edebilecek, sebat-ı pay-ı erbab-ı metanetle” kurabilecek kadar güçlü olan tarafımıza yöneltir. Varlığımızı kesinlediğimiz, onadığımız en önemli eylem, onun ifadesiyle burada saklıdır; zira hayatın verili tarafına yaratıcı reflekslerimizle yön vermek, eylemlerimizle yaşamın dengelerini kurmak, gidişatını belirlemek kaçınılmaz gerekliliktir. Çünkü Korkmaz’ın deyimiyle insan, “dünyanın bilinci” (Korkmaz, 2008:165) kendinde tüm dünyayı deneyimleyebilme yeteneğine sahip tek varlıktır; bütün sınırların/engellerin ötesinde eylemeli ve varoluşunu kuşatan her engeli yok etmelidir.

Namık Kemal, özümüzdeki yaratıcı çabanın fark edilmesi ve hayata kazandırılması için şiirlerinde yüzü yaşama dönük, işlevini yitirmeyen, değişen ve dönüşen dünyayı yakalayabilen ve gücünü sadece kendisinden alan bir insan potansiyeline dikkatimizi çeker. Zira Namık Kemal için tüm yitimleri ve kayıpları onaran güç, insanın sadece akılla gerçekleştirilmiş eylemlerinde saklıdır. Immanuel Kant’a göre “insan, akıl sahibi bir varlık olarak, istemesi saf akıl tarafından belirlenebilen ve bunun sonucu olarak özgür eyleyebilen bir varlıktır” (Aktaran Veysal, ? :37). Bu nedenle şaire göre insan, yaşam serüveninde geri çekilmeci, içe dönük ve her şeyin dışına itilmiş yaşamaktansa akıl ile yeniden kendini gerçekleştirmenin yollarını bulmalı; kuşatılmışlıklarımız yolumuzu tıkasa da dünyayı fikirleri, ülküleri ve iradesiyle yeniden tasarlamalıdır;

“Görüp ahkâm-ı asrı münhârif-i sıdk u selâmetten

Çekildik, izzet ü ikbâl ile bab-ı hükûmetten” (Namık Kemal, 1999: 217)

Değerler sistemindeki yozlaşmaya, bozulmaya gönderme yapan Namık Kemal, erdemli ve haysiyetli duruşun metaforik düzeydeki yansımaları dile getirir. Dönemin ruhundaki çürümeye

tanıklık eden Namık Kemal, menfaatçi zihniyetin hegemonyasında tutsak olmak yerine, kendi seçimleriyle hayata yön vermek ister. Yöneticiler ve hükümet yetkilileri, onun nezdinde problem yitimine uğramış bakış açısının sembolik görüntüsüdür; Namık Kemal, bu bakış açısının sindirilmiş, yıldırılmış havarisine dönüşmekten, pratik fayda uğruna sahte itibar kazanmaktansa tüm mevki ve makamlardan vazgeçer; doğruluktan ve adaletten sapan yönetime karşı duyarsız kalamayarak düşünsel ve eylemsel boyutta tepki verir. Böylece Kaplan'ın ifadesiyle "Namık Kemalle beraber eski edebiyatın umumiyetle dalkavuk, iktidardakileri methetmekle övünen şairi yerine, iktidara karşı cephe alan, arkasını saraya değil, halka dayayan ihtilal adamı geçer" (Kaplan, 2019: 43).

Kendisi üzerinde baskı kurmaya çalışan otoriteye boyun eğmeyen Namık Kemal, yaşamı üzerindeki söz hakkını başkasına devretmez/teslim etmez; özgür iradesiyle hayatını ve kendisini seçer. Geçtan'a göre "insanın gerçek kimliği, yaşadığı olayların ne olduğuna değil, o olayların kişi tarafından nasıl yönlendirildiğine göre belirlenir" (Geçtan, 2012: 25). Geçtan'ın kişilik analizi, Namık Kemal'in bakış açısında gerçeğe dönüşür; kendi oluş serüvenini seçimleriyle belirleyen Namık Kemal, şahsi çıkarları için gaflete düşen, tapınan, koşulsuz, şartsız biat eden bakış açısının karşısında durur. İktidar peşine düşerek snoplaşan/ oportünistleşen insan, Richard Sennett'in ifadesiyle "karakter aşınması" (Sennett, 2010: 1) yaşar. Zayıf, güçsüz, özgüvenden ve özsaygıdan yoksun kişiliğiyle büyük yanılsama ve kandırmaca içinde değersizleşir. Namık Kemal, kendimize dönük yıkıcılığı besleyen bu zihniyetin parçası olup "münharifleşmektense" maddi kazanımlara ait her şeyden tereddütsüzce feragat etmeyi seçer. Namık Kemal, "Memleketimizi, zamanımız muâmelât-ı zâlimâneye tahammül etmiyor. Zulüm aleyhine kıyam edenler ise mesleklerinde sebat için her zulme tahammül ediyor. Menfaları, gurbetleri, mahbesleri, kaleleri, zindanları dolduran fedakarlar hem hürriyetlerine nail oldular hem de üzerlerine musallat olanların âkıbet iki arşın mezarlarını doldurduklarını veya iki bin arşın ikametgâhlarını hatta nara-i hiddetle bile dolduramadıklarını pek az zaman içinde müşahade eylediler" (Aktaran Aydoğdu-Kara 2019:140) ifadeleriyle dönem insanın kişiliksizleşen yapısına gönderme yapar. Zira sahip olma güdümüz ve erk endişemiz, karakterimizin derinliğini yok eder; çünkü güce meftun olmak ve nesneleşmek, insani oluşu yozlaştırır. Bu denli yozlaşmayı kesin ve net tavırla reddeden Namık Kemal, irademizi dayatmacı bir şeye tahvil etmenin mümkün olmadığı kanaatinde. Ona göre asıl kazanım, "sıdk-u selamete" erişmektir. Sıdk-u selamet, korkulara, despotik güce ram olmadan kurtuluştur. Kurtuluşun referans noktası, akılla, iradeyle hareket eden, menfaat endişesinden uzak, toplumu varlığının üstünde gören özgür insandır.

Namık Kemal'in şiirlerine genel olarak baktığımızda Namık Kemal, iradeyi ve akli tamamen yok sayan kader anlayışını, ahiret ve ölüm düşüncelerini klasik söylemlerin dışına çıkarak yorumlar; böylece umutsuz, istençsiz ve işlevsiz insanın bakış açısını değiştirerek yıkım psikolojisinin tüm izlerini yok etmeye ve yaşamsal reflekslerimizi canlı ve dinamik tutmaya çalışır. Namık Kemal, mevcut kabullerin ötesinde düşünemeyen, yetersizlik kisvesine bürünmüş ve her bakımdan girişim gücünü yitirmiş insanın karşısında durur. Bilhassa, tutsaklığın tüm şiddetiyle üzerimize yürüdüğü ve varoluşsal dinamiklerimizi körelttiği zamanlarda iradi gücümüze dikkati çeken Namık Kemal'e göre insan, tarihsel süreçteki tüm değişimlerin ve dönüşümlerin kurucu nüvesidir. Bu nedenle, "insan kimi zaman özgür ve kimi zaman köle olamaz: tümüyle ve her zaman özgürdür, ya da yoktur" (Sartre, 2009: 560). Namık Kemal'in önemle belirttiği insan tipi tümüyle ve her zaman özgür olandır. Bu nedenle insan, baskının, zorbalığın nesnesi haline gelmeden hayatına seçimleriyle, kararlarıyla ve tüm değerlerine sahip çıkarak yön vermelidir. Her tür zorluğa karşı gayret göstermeli, zulmetin yıkıcı tarafına baş eğmeden, tapınmadan vatan, özgürlük ve haysiyet gibi bizi insan kılan en temel vasıfları aklıyla, girişimleriyle ve çabasıyla korumalıdır. Zira dünyadaki oluşlarımıza, uhrevi ya da üstün güçler değil; seçimlerimiz ve duruşumuz, nizam kazandırır; yaşadıklarımız karşısında durağanlaşmak ve acizleşmek ise bizi felakete sürükler. Böylesi felaketin önüne geçmek için Namık Kemal, topluma seslenir; savaşımlardan ve kayıplardan dolayı dağılan, bozulan ve sarsılan değerlerimizi yeniden kuracak gücü,

kendi şahsında sembolleştirdiği prototiple yansıtır. Bu prototip, kendimiz olarak varoluşumuzu sağlayacak, cesaret, adanmışlık ve inanç gibi güçlerden ödünçlediği enerjiyle varlığımızı geleceğe taşıyacaktır. Nitekim büyük uygarlıkları, milletleri kuran temel yaşama refleksi, zamanın koşullarına karşı çaresizleşmeden durabilme potansiyelleri ve tüm kayıplara, yokluklara rağmen yeniden doğabilme konusundaki kararlılıklarıdır.

Namık Kemal, insanı inandırılmış ve tanımlanmış kalıplara sıkıştırarak tek boyutlu hale getiren, zulme ram ederek edilgenleştiren, içimizde saklı olan potansiyele ve gücümüze karşı görmezleştiren zihniyetle savaşıır. Onun şiirlerinde insan, tüm yaşanan olumsuzluklara rağmen, güçlü olmalı; hızla dönüşen ve değişen dengelere karşı kesin ve net bir tavır geliştirmelidir. Kendine mahsus bir davranış biçimi olmayan insanlar/toplumlar, ödünçleme kişiliklere boğulurlar. Bu nedenle bizi değerli kılan tek şey, yaşam serüveninde karşı değeri simgeleyen tüm güçlerle savaşıma azmi ve kararlılığıdır. Zira varlığımızın başkalarının inisiyatifi ya da iradesi üzerine kurulu olması, en büyük trajedimizdir. Namık Kemal'in mesajlarla yüklü şiirleri, bu trajediye sürüklenmemek adına toplumunu yeniden görmeye ve fark etmeye çağırır; bakış açımızı, enerjisiyle, bilgisiyle ve iradesiyle tüm olumsuzluklara ve engellere rağmen dünyada kendine yer edinerek varlığını kanıtlayan insana yöneltir.

Sonuç

Medeniyet tarihindeki değişimlerin en geniş tezahürü, edebi eserlerde yansıma bulur; bu bağlamda Tanzimat edebiyatı, tüm yönleriyle Avrupa'da başlayan aydınlanma sürecinin yansımasıdır.

Tanzimat Edebiyatı, tematik anlamda “yeni insan” ve “yeni dünya” görüşünü referans alır; kavramsal içerik bakımından akıl, hak, özgürlük ve irade gibi değerlerle kendisini tanımlayan ve ilk denemeleri Şinasi tarafından gerçekleştirilen bu ekole, 1859'dan sonra Namık Kemal de katılır.

Namık Kemal, iki yüzyıldır süregelen savaşların insanı kaosa sürükleyen, yoran ve yıpratın tarafına yakinen tanıklık eder; toplumsal bellekteki yenilmişliği/yıkılmışlığı görür/bilir. Şiirlerinde bu yenilmişliğe/yıkılmışlığa karşı durabilen iradi insanı sembolleştirir. Cesaretin, kararlılığın ve yılmaz tavrın kişileşmiş biçimi olan bu iradi insan, çözümlü uğrayan ve tahrip olan milli bilincimizi yeniden toparlamaya, unutulmaya yüz tutmuş yaşama refleksimizi harekete geçirmeye çabalar. Zira Namık Kemal'e göre her bakımdan kuşatılmış, istila altına alınmış memleketin ahvaline zulmederek değil, özgürlüğü kuşanarak tepki verilmelidir.

Namık Kemal'in şiirlerinde iradi insanın bir diğer yönü ise, akıllı referans almasıdır. Akıl sayesinde insan, geleneksel söylemden ödünçlenmiş salt kaderciliğe dayalı anlayışı sorgulamalı; kendisini yeniden oluşu sağlayacak mutlak ölküye ve amaca yöneltmek kurtuluş reçeteleri üretmelidir. Zira eylemleriyle ve seçimleriyle dünyaya yön veremeyen, hayatla akılcı bir ilişki kuramayan, özgürlüğünü başkasına devreden, yaşama potansiyelini yitirmiş insan, otomat insandır. Bu nedenle nakilci ifadeler, tüketilmiş sesler ve sözlerle çaresizleşen anlayışını değiştirmeli; üzerine yürüyen tüm zorlukları ve sıkıntıları aşabilecek kadar güçlü olunmalıdır. Geçmişimizi ve gelecekteki varoluşumuzu, bu gücün farkında olan insana yüklediği değerler sayesinde inşa eden Namık Kemal, “merkez-î hâke atsalar da bizi, kürre-î arzı patlatır çıkarız” söylemiyle idealize ettiği insanı yansıtır. Ve dikkatimizi özgür, yapıp ettikleriyle dünyaya ve kendisine anlam ve değer katabilen insanın yaşam hamlesine yöneltir. Bu boyutta incelediğimiz Namık Kemal'in şiirleri, hem Tanzimat'la beraber Osmanlı aydınının tarihsel süreç içinde yaşadığı büyük değişimini, hem özgürlük, vatan bilinci, hak ve akıl gibi değerleri kuşanan iradi insanı hem de yeniden doğuşu gerçekleştirecek kolektif ruhu yansıması açısından karakteristik örnekler niteliğindedir.

Kaynakça

- Aktaş, Şerif (2012). *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri Antolojisi*. Kurgan Edebiyat.
- Aktaş, Şerif (2011). *Edebiyat ve Edebi Metinler Üzerine Yazılar*. Kurgan Edebiyat.
- Aydoğdu, Nergiz, Kara İsmail (2019). *Namık Kemal, Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri Bütün Makaleleri I*. Dergâh.
- Berkes, Niyazi (1973). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Bilgi.
- Camus, Albert (2004). *Başkaldıran İnsan*. (Çev. Tahsin Yücel). Can.
- Camus, Albert (2019). *Sisifos Söyleni*. (Çev. Tahsin Yücel). Can.
- Eliuz, Ülkü (2010). *Doğumunun 170. Yılında Uluslararası Namık Kemal Sempozyumu, Namık Kemal'in Şiir Dili*. Orhan Kemal Tavukçu- Ali Tilbe. Bizim Büro.
- Enginün, İnci (2012). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları I*. Dergâh.
- Ercilasun, Bilge (1992). "Edebi Tenkitlere Göre Namık Kemal". *Türk Kültürü Araştırmaları*. 28/1-2. 319-324.
- Fromm, Erich (1995). *Umut Devrimi*. (Çev. Şemşa Yeğin). Payel.
- Fromm, Erich (2008). *Özgürlükten Kaçış*. (Çev. Şemsa Yeğin). Payel.
- Gariper, Cafer, Bayraktar Yasemin (2017). "Hürriyet Kasidesi'nin Değerler Dizgesi Üzerinde Kimi Belirlemeler". *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Modern Turkish Literature Researches*. Temmuz-Aralık, 9.18. 127-141.
- Geçtan, Engin (2012). *İnsan Olmak*. Metis.
- Göçgün, Önder (1999). *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*. Atatürk Kültür Merkezi.
- Gökberk, Macit (1974). *Felsefe Tarihi*. Bilgi.
- Gündüz, Osman (2010). *Doğumunun 170. Yılında Uluslararası Namık Kemal Sempozyumu, İklimini ve Sesini Arayan Şair: Namık Kemal*. Orhan Kemal Tavukçu- Ali Tilbe. Bizim Büro.
- Hegel, G.W.F. (1967). *Tinin Görüngübilimi*. (Çev. Aziz Yardımlı.) İdea.
- Kanter, Fatih (2007). "Tanzimat Şiirinde İdeal İnsan Tipi". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 16, 167-190.
- Kaplan, Mehmet (2019). *Şiir Tahlilleri*. Dergah.
- Kaplan, Mehmet (1948). *Namık Kemal: Hayatı ve Eserleri*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Karakaya, Talip (2010). *Doğumunun 170. Yılında Uluslararası Namık Kemal Sempozyumu, Türk Aydınlanmasında Namık Kemal'in Özgürlük Anlayışının Yeri ve Önemi*. Orhan Kemal Tavukçu-Ali Tilbe. Bizim Büro.
- Korkmaz, Ramazan (2004). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker.
- Korkmaz, Ramazan (2008). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*. Grafiker.
- Levinas, Emmanuel (2002) *Sonsuza Tanıklık*. Çev. (Zeynep Direk, Erdem Gökyaran, Medar Atıcı, Melih Başaran, Gaye Çankaya, Özkan Gözel, Cemalettin Haşimi, Umut Öksüzan, Ceylan Uslu, Hakan Yücefur) Metis.

-
- May, Rollo (2013). *Özgürlük ve Kader*. (Çev. Ali Babaoğlu). Okyanus.
- Ortaylı, İlber (2007). *Batılılaşma Yolunda*. Turkuaz Kitap.
- Öztürk, Nurettin (2010). *Doğumunun 170. Yılında Uluslararası Namık Kemal Sempozyumu, Namık Kemal: Bir Şairin Filozof Olarak Portresi*. Orhan Kemal Tavukçu- Ali Tilbe. Bizim Büro.
- Öztürk, Nurettin (2001). “Aydınlanma Hareketi ve Türk Edebiyatı”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 9, 45-58.
- Rousseau, J.J.(2015). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev. Vedat Günyol). Türkiye İş Bankası.
- Sartre, Jean Paul (2009). *Varlık ve Hiçlik Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*. (Çev. Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen). İthaki.
- Sennett, Richard (2010). *Karakter Aşınması*. (Çev. Barış Yıldırım). Ayrıntı.
- Sütçü, Tefik (2010). *Doğumunun 170. Yılında Uluslararası Namık Kemal Sempozyumu. Namık Kemal'in Hayatında ve Eserlerinde Vatan Kavramı*. Bizim Büro.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2011). *Edebiyat Üzerine Bazı Makaleler*. Dergâh.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2001). *19. uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. Çağlayan.
- Ülken, Hilmi Ziya (2017). *Türkiye’de Çağdaş Düşüncenin Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür.
- Veysal, Çetin. *Nesneleşme ve Özgürleşme Sorunu Üzerine*. Tek Ağaç.